ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҮНТЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

THEORETICAL BACKGROUND OF THE PROBLEM OF FORMING THE CREATIVE POTENTIAL OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретичних основ проблеми формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів. Сьогодні висуває нові вимоги до професійної діяльності вчителя: уміти розробляти різноманітні методики, створювати авторські програми, критично осмислювати навчальний матеріал, проявляти комунікативну творчість, використовувати нестандартні педагогічні прийоми, вирішувати нетипові педагогічні проблеми, адже він «створює» неповторний новий продукт – сформовану особистість учня початкових класів. Вважаємо, що майбутній вчитель початкових класів не повинен лякатися змін, відходу від стандартних форм і прийомів, а, навпаки, – відчувати себе комфортно, зустрічаючись з можливостями внесення інновацій у навчальний процес, і, наскільки це можливо, відчувати задоволення від цього. Відповідно заклади вищої освіти повинні готувати фахівця нового формату, креативного, з творчою «родзинкою», з розвинутою здатністю до новизни та імпровізації в ході педагогічної діяльності, тобто із сформованим творчим потенціалом. На основі аналізу наукових джерел автори розуміють творчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів як сукупність відповідних особистісних якостей і властивостей, інтелектуальних і практичних навчальних досягнень, умінь застосовувати їх при постановці проблем і в процесі пошуку рішення з опорою тільки на свою інтуїцію, логіку й обдарованість в освітньому процесі початкової ланки освіти. Визначено, що сформований творчий потенціал є критерієм ефективності професійної підготовки й першочерговою умовою формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів.

Ключові слова: майбутній вчитель початкових класів, професійна підготовка, творчість, потенціал, творчий потенціал,

творчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів.

The article has been devoted to substantiation of theoretical foundations of the problem of formation of creative potential of the future elementary school teacher. Today, it has been put out new demands to the professional activity of the teacher: to be able to develop a variety of techniques, to create authoring programs, to think critically about educational material, to show communicative creativity, to use non-standard pedagogical techniques, to solve unusual pedagogical problems, because he has been creating a new product – a formed personality of a student. We believe that the future primary school teacher should not be afraid of changes, departure from standard forms and techniques, but, conversely, feel comfortable, meet the opportunities to put innovations in the educational process, and, as far as possible, to enjoy it. Accordingly, higher educational establishments should prepare a specialist of a new format, creative, with a creative "zest", with developed ability to novelty and improvisation in the course of pedagogical activity, that is, with the formed creative potential. Based on the analysis of scientific sources, the creative potential of the future elementary school teacher has been understood as a set of relevant personal qualities and properties, intellectual and practical educational achievements, the ability to apply them posing problems and in the process of finding out a solution based only on their intuition, logic and talent in the educational process of primary school. The author of the article has determined that formed creative potential is a criterion for the effectiveness of vocational training and the main condition for the formation of pedagogical skills of the future primary school teacher. **Key words:** future primary school teacher, professional training, creativity, potential, creative potential, creative potential of a future primary school teacher.

УДК 378:373.3.011.3-051:37.015.31
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-1.19>

Басараб В.В.,

викладач трудового навчання
та художньої праці

Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету
Король Н.В.,

викладач трудового навчання
та художньої праці

Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету
Куцук О.Г.,

викладач трудового навчання
та художньої праці

Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасний соціально-економічний розвиток суспільства вимагає активного включення в суспільний обіг інтелектуального, творчого потенціалу практично кожної людини. Ця установка особливо актуальна для вищої школи, найважливіше завдання якої – надати кожній особистості можливість повністю розкрити свої задатки і розвинути закладену в кожній людині здатність до творчості, виховати в ній якості, необхідні для успішного виконання різних видів діяльності в ролі виконавця і творця, як цього вимагає реальне життя.

Реформа вітчизняної початкової школи сьогодні надає як вчителям, так і школам в цілому, повну свободу педагогічної творчості. Саме тому найбільш затребуваним сьогодні є вчитель, здатний вирішувати досить складні завдання,

висувати проблеми, знаходити принципово нові творчі рішення тощо. Відповідно висуваються і нові вимоги до професійної діяльності вчителя – він розробляє методики, створює авторські програми, критично осмислює навчальний матеріал, проявляє комунікативну творчість, використовує нестандартні педагогічні прийоми, вирішує нетипові педагогічні проблеми, «створює» неповторний новий продукт – сформовану особистість учня початкових класів. Майбутній вчитель початкових класів не повинен лякатися змін, відходу від стандартних форм і прийомів, а навпаки, – відчувати себе комфортно, зустрічаючись з можливостями внесення інновацій у навчальний процес, і, наскільки це можливо, відчувати задоволення від цього. Отже заклади вищої освіти повинні готувати фахівця нового формату, креативного, з творчою

«родзинкою», з розвинутою здатністю до новизни та імпровізації в ході педагогічної діяльності, тобто із сформованим творчим потенціалом. На основі аналізу наукових джерел розуміємо творчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів як сукупність відповідних особистісних якостей і властивостей, інтелектуальних і практичних навчальних досягнень, уміння застосовувати їх при постановці проблем і в процесі пошуку рішення з опорою тільки на свою інтуїцію, логіку й обдарованість в освітньому процесі початкової ланки освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що творчий розвиток майбутніх педагогів значною мірою залежить від якості їх фахової підготовки в закладах вищої освіти, а також від педагогічної майстерності та компетентності викладацького складу. Різні аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх учителів розкривають у своїх дослідженнях Є. Барбіна, Н. Бібік, Н. Волкова, В. Гриньова, К. Дурай-Новакова, І. Зязюн, Л. Коваль, А. Ліненко, О. Савченко, В. Сластьонін та інші. Концептуальні засади формування та розвитку творчих здібностей визначені в працях Л. Виготського, М. Кагана, Г. Костюка, Я. Пономарьова, В. Роменця, К. Станіславського, Б. Теплова, П. Шевченко, В. Шубинського та інших. Творчість вчителя як об'єктивна оцінка його професійної діяльності досліджувалася Ю. Бабанським, І. Гуткіною, Н. Кичук, Л. Лузіною, Ю. Піскуновим, С. Сисоєвою та іншими. Опрацьовані наукові джерела та власний педагогічний досвід доводить необхідність ґрунтовного дослідження проблеми формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових праць з теми дослідження показав, що формування творчого потенціалу фахівця набуває статусу найактуальнішої проблеми психолого-педагогічної теорії і практики. З огляду на це вважаємо за необхідне зосередити увагу на формуванні творчого потенціалу, який є передумовою успішної професійної діяльності та творчого розвитку особистості майбутнього вчителя початкових класів.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних основ проблеми формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Творчість – соціально-історичний феномен саморозвитку людини в процесі матеріального й духовного освоєння світу. Творчість реалізується в різних сферах, і, відповідно, існують різні її види, в тому числі – педагогічна творчість, яка має надзвичайно важливе значення в професійній діяльності вчителя початкових класів, оскільки є незмінною умовою для ефективної самореалізації фахівця та виконує дидактичну, формуючу, психологічну, варіативну

та показникову функції. Сутність педагогічної творчості – цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньому просторі. Особливістю педагогічної творчості є те, що педагог реалізує свої особистісні і професійні творчі потенції засобом творення особистості дитини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу вихованця [5, с. 35]. Що стосується сучасного вчителя, то ним має бути «творча особистість з високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, яка внаслідок спеціальної професійної підготовки й постійного самовдосконалення набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, оволодіває уміннями формування творчої особистості учня в навчально-виховному процесі» [5, с. 96]. Зазначимо, що творчий педагог – це насамперед дослідник, який володіє наступними особистісними якостями: науковим психолого-педагогічним мисленням, високим рівнем педагогічної майстерності, дослідницькою «сміливістю», розвиненим педагогічним чуттям та інтуїцією, критичним аналізом, потребою в професійному самовихованні і розумному використанні передового педагогічного досвіду.

Якщо виходити із змісту поняття «потенціал», який включає в себе приховані можливості й внутрішні сили індивіда, то поняття «творчий потенціал» як категорія соціальної філософії відображає природжені нахили й задатки здібностей людини до того чи іншого виду творчості, які проявляються за сприятливих соціальних умов і лежать в основі особливої форми пізнання і перетворення навколишнього світу – творчої [6, с. 23].

О. Яцкова розглядає творчий потенціал у вузькому змісті як творчі здібності, здатність до креативного мислення та уяви. У широкому змісті науковець визначає його якостями особистості, що сприяють здійсненню творчих здібностей: мотиви, деякі емоційні та волевові якості, рівень компетентності. Тобто творчий потенціал – це структура рис, притаманних творчим особистостям (креативам) [7, с. 25].

Н. Посталюк розглядає творчий потенціал особистості як інтегрований прояв самих різних якостей особистості і вважає, що творчу особистість визначають не тільки високий творчий потенціал, але й ступінь її активності в його реалізації [4, с. 50]. Творчий потенціал особистості визначається як об'єктивними можливостями, так і внутрішньо-особистісними чинниками, серед яких провідну роль відіграють творчі здібності [3, с. 169–170]. Слід також зазначити, що на процес формування і реалізації творчого потенціалу особистості впливають насамперед такі особистісні підструктури, як природні передумови (загальна обдарованість, задатки); досвід (знання, уміння, навички); харак-

терологічні особливості (самостійність, ініціативність, вольові якості тощо); мотивація (цілепокладання, самопрограмування, саморегуляція). Характер виконує в процесі взаємодії згаданих підструктур функцію засобу відносно природних обдарувань, допомагаючи перетворенню останніх у досвід творчої діяльності. З такої взаємодії виростають творчі здібності, тобто якості особистості, що визначають її творчі можливості [1, с. 554].

На основі аналізу наукових джерел розуміємо творчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів як сукупність відповідних особистісних якостей і властивостей, інтелектуальних і практичних навчальних досягнень, умінь застосовувати їх при постановці проблем і в процесі пошуку рішення з опорою тільки на свою інтуїцію, логіку й обдарованість в освітньому процесі початкової ланки освіти.

Коли йдеться про керовані впливи на розвиток особистості в освітньому просторі, то науковці вживають термін «формування», яке розглядається як фасилітаційний вплив на розвиток особистості через створення умов для прояву її якостей в освітньому процесі [5, с. 96]. Відповідно, погоджуємося з О. Антоною, що формування творчої ініціативної особистості нерозривно пов'язане з проблемою професійної підготовки вчителя, його умінням організувати процес навчання за принципово новими, нестандартними, інноваційними технологіями. Суспільні тенденції гуманізації змісту, методів і форм педагогічного процесу, орієнтація на вияв індивідуальності кожного учня ставлять високі вимоги й до особистості самого педагога, розвитку його творчого потенціалу. Сучасна школа, як зазначає дослідниця, потребує педагогічних кадрів, які характеризувалися б високою освіченістю і культурою кваліфікованих спеціалістів, здатних до самореалізації в творчій діяльності, професійного саморозвитку, мобільності в освоєнні й впровадженні новітніх технологій. Тільки творчий учитель здатен сформувати творчу особистість вихованця, допомогти йому виявити свої нахили та здібності, самоактуалізуватися [1, с. 553].

Одним з вирішальних факторів формування у вчителя творчого потенціалу є реальні умови для духовних освітніх потреб кожної людини. Водночас важливо, щоб майбутній вчитель початкових класів був творчою особистістю, для якої характерною є педагогічна спрямованість і потреба в інноваційній педагогічній діяльності, яка в умовах початкової школи є складним, інтегрованим процесом, що залежить від багатьох складових.

Вважаємо, що фахова підготовка майбутнього вчителя початкової школи потребує всебічної культурної та світоглядної освіченості його особистості, формування професійно значущих знань і вмінь, здатності до новаторства, творчості та самореалізації. Ґрунтовними для нашого

дослідження є визначені С. Сисоєвою психолого-педагогічні умови, що сприяють творчій діяльності й творчому розвитку студентів, їх самореалізації в освітньому процесі вищої школи:

- забезпечення реалізації студентами своїх творчих можливостей в навчально-виховному процесі, на заняттях і у позааудиторній діяльності (в гуртках, наукових товариствах, індивідуальних консультаціях з предметів, конкурсах, змаганнях тощо), що приводить до самоутвердження студента, розвитку почуття самоповаги;

- сприяння самовизначенню кожного студента в усіх сферах внутрішнього життя через індивідуальний вибір;

- залучення студентів до різних видів громадської діяльності;

- створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в студентському колективі через утвердження принципів партнерства та співробітництва;

- демократичний стиль спілкування викладачів зі студентами, свобода творчих дискусій, обміну думками;

- розвиток у вищому навчальному закладі корпоративної культури;

- забезпечення вільного часу студентів через інтенсифікацію навчально-виховного процесу з метою створення умов для самореалізації студентів під час дозвілля;

- сприяння підвищенню загальнокультурного рівня студентів;

- своєчасна доброзичлива оцінка творчої навчальної діяльності студентів, позитивних зрушень в їх розвитку;

- умінь викладачів помічати й цінувати неповторну творчу індивідуальність кожного студента;

- забезпечення матеріально-технічної бази навчально-виховного процесу;

- забезпечення соціального захисту студентів [5, с. 218-219].

Досліджуючи специфіку формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів, послуговуємося педагогічними умовами, обґрунтованими Н. Мартишиною [2, с. 3], які сприяють творчій діяльності, самореалізації особистості вчителя:

- забезпечення можливості реалізації вчителем своїх здібностей у найважливішій сфері його життєдіяльності – педагогічній, а саме в навчально-виховному процесі, в пізнавальній роботі з учнями, в системі підвищення кваліфікації з метою самоутвердження вчителя, розвитку в нього почуття самоповаги;

- детальне вивчення найбільш значущих для вчителів видів громадської діяльності й сприяння вияву особистості кожного вчителя у певному виді громадської діяльності для його самовизначення, самоутвердження і самореалізації через них;

- створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в колективі;
- утвердження в колективі демократичного стилю спілкування, свободи критики, творчих дискусій;

- забезпечення вільного часу вчителя (реалізація в практичній діяльності ідей інтенсифікації праці, оптимізації навчально-виховного процесу, наукової організації праці тощо) з метою створення умов для самореалізації особистості вчителя на дозвіллі, підвищення його загальної культури;

- своєчасна позитивна оцінка діяльності вчителя для розвитку в нього почуття задоволення;

- уміння керівника закладу освіти помічати, розвивати й цінувати неповторну творчу індивідуальність кожного вчителя.

Зазначимо також, що творчий потенціал є умовою формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів, основними критеріями якої виступають такі ознаки його діяльності:

- доцільність (за спрямованістю);
- ефективність (за результатами);
- гуманність, демократичність і діалогічність (за характером спілкування);

- оптимальність (у виборі змісту і засобів);
- творчість чи оригінальність (за змістом діяльності);

- науковість (за змістом матеріалу, що викладається, і за характером діяльності) [2, с. 65].

Висновки. Ефективність фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів, рівень його педагогічної майстерності великою мірою залежать від сформованості його творчого потенціалу, який визначаємо як сукупність відповідних особистісних якостей і властивостей, інтелектуальних і практичних навчальних досягнень, уміння застосовувати їх при постановці проблем і в процесі пошуку рішення з опорою тільки на свою інту-

їцію, логіку й обдарованість в освітньому процесі початкової ланки освіти. Отже, завдання викладацького складу закладів вищої освіти – створити усі необхідні умови для творчого розвитку майбутніх фахівців в процесі аудиторної, позааудиторної професійно спрямованої та дозвіллевої діяльності, що забезпечить їх повноцінну підготовку до розвитку творчої особистості молодших школярів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонова О. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя як фактор його професійної самореалізації. *Життєтворчість особистості : концепція, досвід, проблеми* : науково-методичний збірник / за ред. І. Єрмакова, Г. Несен. Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багато профільний центр, 2006. С. 553–561.

2. Мартишина Н. Становление творческого потенциала личности педагога : монография. Москва : Изд. дом Рос. акад. образования, 2006. 264 с.

3. Психологія і педагогіка життєтворчості : навчально-методичний посібник / ред. Рада : В. Даній (голова), Г. Несен, Л. Сохань, І. Єрмаков та ін. Київ, 1996. 792 с.

4. Посталюк Н. Творческий стиль деятельности. Педагогический аспект. Казань : Изд.-во Казанский университет, 1989. 205 с.

5. Сисоєва С. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 404 с.

6. Шпачинський І. Технічна творчість у світлі концепції розвиваючого навчання. *Творчість як предмет міждисциплінарних досліджень та навчання* : матеріали 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : НТТУ «КПІ», 1997. С. 61.

7. Яцкова О. Анализ понятия «творческий потенциал» в современной педагогической литературе. *Педагогика: традиции и инновации* : материалы II Международной научной конференции, г. Челябинск, октябрь 2012 г. Челябинск, 2012. С. 25–27.